

PUHESUOMEA OPPIMAAN

Maarit Berg & Leena Silfverberg *Kato hei — puhekielen alkeet*. Oppikirja + nauhoite. Finn Lectura, Helsinki 1997. 161 s. ISBN 951-792-028-8.

Yksi ulkomaalaisopetuksen kuumia perunoita on ollut suomen puhekielen asema opetuksessa. Etenkin on keskusteltu siitä, missä vaiheessa opiskelijat pitäisi perehdyttää puhekielen saloihin ja mikä kielimuoto heille pitäisi opettaa. Tuorein aiheelle omistettu oppimateriaali on Maarit Bergin ja Leena Silfverbergin oppikirja »Kato hei — puhekielen alkeet». Kirjan tarkoituksena on antaa systemaattinen kuva puhekielen lainalaisuuksista, eli se pyrkii toimimaan paitsi puhekielen oppikirjana myös eräänlaisena kielioppina. Kirjaan liittyy nauhoite. Harjoituksia kirjaan ei valitettavasti sisälly; niitä kaipaisi etenkin dialogien kuuntelun yhteyteen.

Kato hei on tarkoitettu oppikirjaksi sellaisille suomenoppijoille, jotka jo hallitsevat kirjoitetun kielen perusrakenteet ja ovat siis suomenopinnoissaan melko pitkällä. Opetettavaksi kielimuodoksi on valittu Helsingin puhekieli, koska sen vaikutus muihin varieteetteihin on kirjoittajien mukaan suuri. Totta on kuitenkin myös se — minkä kirjoittajat esipuheessa toteavatkin — että

monet kirjassa käsitellyt piirteet ovat käytössä muissakin kielimuodoissa. Voisi sanoa, että suurin osa kirjassa käsitellyistä, etenkin fonologisista ja morfologisista kielipiirteistä on luettavissa ns. yleispuhekielen piirteiksi (yleispuhekielen käsitteestä ks. Mielikäinen 1986). Tämä on tietenkin kielenoppijan kannalta etu, sillä yleispuhekieltä voi luonnehtia eräänlaiseksi yleissuomalaiseksi varieteetiksi, jota kaikki suomalaiset ymmärtävät ja jota suuri osa suomalaisista käyttääkin. Sitä myös kuulee yleisesti sekä radiosta että televisiosta. *Kato hei* -kirjassa esitellyistä piirteistä suppea-alaisempia, eteläsuomalaisia piirteitä ovat lähinnä runsas loppuheitto (*paikas, kadul, siit, vaik*), jälkitavujen *iA-* ja *UA-*loppuisten vokaaliyhtymien assimiloituminen (*tuntii, nukkuu*), monikon partitiivin *lasei*-tyyppi sekä eräät sanat (esim. *Stocka, bönde*).

Uutta ja antoisaa *Kato hei* -kirjassa on keskusteluntutkimuksen tulosten hyödyntäminen. Tämä näkyy etenkin dialogipartikkelien esittelystä. Niitä ei pelkästään tyydytä käyttämään dialogeissa, vaan kirjassa

myös esitellään niiden käyttöä. Selitykset ovat mainio apu paitsi opiskelijalle myös opettajalle, joka joutuu jatkuvasti ratkomaan senkaltaisia ongelmia kuin *Mitä se no (tai niin) tarkoittaa?* Vaikka suomen kielen dialogipartikkelien kaikki salat eivät ole uuraasta tutkimuksesta huolimatta vielä selvillä eikä niitä voida siksi oppikirjassakaan esitellä, on niiden mukaan ottaminen askel oikeaan suuntaan, sillä se vie kohti aidon keskustelun kuvausta. Aidosta keskustelusta kirjan dialogit kuitenkin erottaa niiden »täydellisyys»: lauseet ovat hyvinmuodostuneita eikä puheelle ominaisia keskeytyksiä, toistetta, päällekkäispuhuntaa, epäröintiä ja korjausta esiinny.

Kato hei -kirja koostuu kahdesta osasta: Se alkaa lukukappaleista, joissa on lyhyitä puhekielisiä dialogeja ja niiden »kieliopin» ja sanaston selityksiä. Loppuun on koottu vielä tiivistelmä puhekielen kieliopista. Kirja etenee varsin traditionaaliseen tapaan pääasiallisesti opetettavan kieliopin mukaan. Dialogit on siis rakennettu tai ainakin sijoitettu kappaleen kielioppiasian ympärille. Tämä tuntuu kirjan aihetta ajatellen hieman oudolta ratkaisulta. Olisiko luontevampi etenemisjärjestys kuitenkin pohjautunut arkielämän tilanteisiin ja puheen funktioihin?

Lukukappaleiden dialogit ovat pääosin lyhyitä; ne koostuvat muutamasta puheen- vuorosta. Dialogien sisällöt liikkuvat luontevasti arkipäivän eri tilanteissa. Myös nauhoitteen dialogit kuulostavat melko luontevilta. Ne on tosin nauhoitettu studiossa, eikä taustalla siten ole luonnollisiin puhetilanteisiin liittyvää äänimaailmaa. Dialogeista kuultaakin paikoin läpi lukupuhunta. Sen voi aavistaa muun muassa intonaatiosta, vuorojen vaihtumisesta ja paikoin kirjakielen välimerkitystä muistuttavasta tauotuksesta. Puhe on kuitenkin normaalinopeuksista, osin jopa liian nopeaa, ja joskus odotaisi pitempää taukoa, kun puhetilanteessa

tehdään jotain (otetaan käteen ja ojennetaan jokin esine tms.).

Kirjan tekninen toteutus antaa aihetta muutamaan huomautukseen: Kirja vaikuttaa visuaalisesti sekavalta, sillisalaattimaiselta, koska kukin kappale koostuu useista lyhyistä dialogeista, joiden väliin on sijoitettu kielioppiasioita. Kappaleet eivät hahmotu lukijalle helposti. Uusi merkintätapa on ns. sidontaviivan käyttö kuvaamassa sitä, että sanat sidotaan puhuttaessa toisiinsa. Sidontaviivojen käyttö vaikuttaa kuitenkin tarpeettomalta. Outo ratkaisu on se, että sidontaviivaa käytetään melko systemaattisesti vain loppu-*n:n* assimilaatiota ja partisiipin loppukahdennusta kuvattaessa, esim. *mum pitäs, som Maijal lippu; oli ollus siel, kertonum mitää*, sekä lisäksi yhdessä kappaleessa yksikön 2. persoonan imperatiivin esittelyn yhteydessä (*odotav vää, älä sit unohdas sitä*). Olisi odotuksenmukaista, että samoin kuvattaisiin myös legatoääntämystä sellaisissa tapauksissa kuin *must ei, sull on*, mutta tällaiset tapaukset on kirjassa kirjoitettu yhteen (*mullo, sielloli*), samoin kysymystyyppi *ootsä*. Sidontaviivojen käyttö voi luoda sen harhaku- van, että sanat muulloin kuin loppu-*n:n* assimilaation ja partisiipin loppukahdennuksen yhteydessä lausutaan todellisessa puheessa erikseen ja että niiden välissä on tauko.

Sananloppuisista ilmiöistä loppu-*n:n* edustus on siis esitelty kirjassa tarpeettoman systemaattisesti sekä dialogeissa että kielioppiosuoksissa — lukuun ottamatta *k:n* etisen *n:n* assimiloitumista *η:ksi*. Tämä äänne esitellään ainoastaan huomautuksenomaisesti lopun kielioppiosuudessa. Loppukahdennuksen olisi voinut merkitä systemaattisesti dialogeihin. Nyt se tulee esitellyksi vain yhdessä tekstikappaleessa (sielläkin vain yksikön toisen persoonan imperatiivissa) sekä lopun kielioppitiivistelmässä verbivartaloon liittyvän *-kin-*partikkelin yhteydessä (*muistakki ottaa ne*

avaimet).

Kirjan tekijät mainitsevat esipuheessa, että he kuvaavat kirjassa vain niitä muotoja, jotka ovat erilaisia kirjoitetussa ja puhutussa kielessä. Kuitenkin esimerkiksi puhekielen astevaihtelu esitellään, vaikka se eroaa kirjakielen astevaihtelusta vain joissakin *ht-* ja *ts-*yhtymän sisältävissä sanoissa (esim. *lähen*, *kattoo*). Nämä erot olisi voinut hyvin esitellä toisaalla, *d:n* kadon ja *ts > tt* -muutoksen yhteydessä. Myöskään puhekielen eri verbityypit eivät poikkea taivutukseltaan kirjakielen taivutuksesta siinä määrin, että ne kaikki olisi käytävä läpi, vaan eroihin liittyvät ilmiöt, kuten passiivin käyttö monikon 1. persoonassa, tulevat esitellyiksi jo muualla. Samakoskee nominien monikon muodostusta. Tiivistetympää esitystapaa olisin kaivannut moneen kohtaan: esimerkiksi persoonapronomineja ja niiden taivutusta käsitellään hajallaan eri paikoissa, samoin passiivin muodostusta ja käyttöä.

Kirjan rakennetta olisi mahdollisesti parantanut se, että eri ilmiöiden käsittely olisi ollut keskitetympää. Lopun kielioppiosuus, jota lukijat käyttänevät eräänlaisena hakuluettelona, olisi voinut olla perusteel-

lisempi. Nyt tärkeätkin asiat, esimerkiksi passiivin muodostus ja käyttö, sivuutetaan tässä osuudessa kepeästi verrattuna niiden esittelyyn tekstikappaleiden yhteydessä.

Kato hei ei ole nopeasti läpikäytävä oppikirja, niin paljon siinä riittää asiaa. Kuitenkin se soveltuu mainiosti opetuksen apuvälineeksi ja itseopiskeluunkin, mikäli suomenoppija vain on tarpeeksi pitkällä opinnoissaan. Sitä voi käyttää aivan hyvin Helsingin ulkopuolellakin, sillä suuri osa esiintulevista piirteistä on tuttuja myös muualla Suomessa. Hedelmällistä on myös vertailla Helsingin puhekieltä omalla paikkakunnalla puhuttuun suomeen. Eri kielimuotojen tunteminen on kielitaitoa sek. ■

MARJA-TERTTU STORHAMMAR

Jyväskylän yliopisto, Suomen kielen laitos,
PL 35, 40351 Jyväskylä

Sähköposti: storhamm@cc.jyu.fi

LÄHDE

MIELIKÄINEN, AILA 1986: Nykysuomen murtuvat murrerajat. – Kielikello 2/1986 s. 12–17.

▷